

AKADEMİ MECMUASI

Yıl : 8

Ocak 1979

Sayı : 1

GENÇ NESİLLERİN DİN TERBİYESİ ve DESTANLAR

Doç. Dr. Ethem Ruhi FİĞLALİ

Değerli edebiyat târihçimiz merhum Nihad Sâmi Banarlı, seneler önce neşrettiği «Dini Edebiyat Antolojisi ve Din Terbiyesi» başlıklı bir yazısına şu cümlelerle başlıyordu:¹ «Yeni nesillerin «din terbiyesi» için en tesirli vâsıta, hâlâ, «edebiyat» tır. Edebiyat ki, bir güzel san'at olarak, önce, insanların dinî heyecânından doğmuştur. Onun sayısız ve yüzyıllar kaplayan tekâmülü de yine en çok vicdan dünyâlarının ilâhî kudret karşısındaki heyecâniyle beslenmişti. Dâvûd'un «mezâmir»inde söz, saza yakın bir telkîn kudreti taşıyordu. Kur'an sûrelerinde ise, «kelâm» antik mûsikî âletlerinden yardım beklemeyecek kadar kuvvetli birer mûsikî cümlesiydi.»

«Asırlarca, geçici dünyâ topraklarına iyilik, fazîlet, ümit, îman ve rahmet yağdıran edebiyat, son yıllarda, kendisini yaratan heyecâna eskisi kadar, sâdık değildir. Hâlbuki bu asil heyecan, şimdi her zamandan çok, kendi öz evlâdından himmet bekliyor: İnsanlığın vicdan dünyâsını onarmak için «söz san'atı»nın işe el atması; söz Tanrısının, çizmelerini giymesi lâzım...»

1 Nihad Sâmi Banarlı, Şiir ve Edebiyat Sohbetleri, (Kubbealtı Neşriyatı - İst. 1976), C. I, s. 299.

Gerçekten bugün, her yönden anarşiye düşmüş ve hemen bütün mânevî kıymet hükümlerini yele vermiş insanımızı, gencimizi ve çocuğumuzu, kaybettiğimiz değerlerimizin şifâ ve hayat sunan dudağı ile temâsa geçirmek istiyorsak, hakikî inanmışların Allah aşkını ve İslâm imânını en güzel ifâde ve seviyede dile getiren edebiyat mahsullerini yaygınlaştırmak ve işlemek zorundayız.

Din terbiyesinde bilgi, şüphesiz zarûrîdir; ama bir vâsıta-dır. Aslanan, iman aşısının yapılmasıdır. Gönüllere Allah adının ve sevgisinin yerleştirilmesidir. Kısaca din duygusunun uyan-dırılmasıdır; çünkü iman, herşeyden önce bir duygu işidir, kalb işidir, ilâhî varlığın insanın kendi vicdânında bütün yüceliği ile duyulması ve elde edilmesidir. Tıpkı Dede Korkut Hikâyele-ri'nde, kahramanın:

«Yücelerden yücesin
Kimse bilmez nicesin
Yüce Tanrı!
Nice câhiller Seni gökte arar, yerde ister
Sen, yalnız, inanmışların gönlündesin.»

deyişi gibi, Allâh'ı gönülde görüp bulabilmektir. Durum bu merkezde iken, din terbiyesinde, sâdece bir vâsıta mevkiinde olan bilgi ve şekli gâye ittihaz edersek, dün Meşrûtiyet döne-minde olduğu gibi, bugün de dinî bilgilerle mücehhez; ama iman neş'esini alamamış, Tanrı'nın yüceliğini gönlünde duya-mamış; başka bir ifâde ile, dinî bilen ve şekil olarak tatbik eden ve fakat dinden ve dininin rûhundan uzak kitlelerle karşı karşıya kalırız.

Onun içindir ki, bugün, din terbiyesini, piyasayı dolduran ve her biri din mes'elelerini ayrı ayrı ve teker teker ele alan telif ve tercüme eserlerden beklemek, bize hemen hemen hiçbir şey kazandırmayacaktır; çünkü din mes'eleleri ile teker teker uğraşmak, meselâ İslâm adına birtakım emir ve yasakların ger-çekleştirilmesi için yayın yapmak ve mücâdelede bulunmak, neticesiz kalacak faaliyetlerdir. Üstelik bunlar, dinin özü ve rûhundan habersiz kitlelerde, din adına birtakım şüpheler de uyandırabilir. Bu sebepten Hz. Peygamber'in yaptığı gibi, dinî, bütün bir hayat görüşü içinde topluca ele alıp, nesillere iman

aşısı yapmakla uğraşmak, din terbiyesi adına atılacak en emin yoldur.

Bu husustaki en verimli malzeme, milletimizin büyük ve zengin târihi içinde müstesnâ izler bırakmış, insanımızın mânevî mürşidi ve hayat kaynağı olmuş edebiyat mahsulleridir. Bunların başında da destanlar gelir; çünkü «destanlar, milletlerin din, fazilet ve millî kahramanlık mâcerâlarının manzum hikâyeleridir.»² Bunlar çoğu zaman, târihî gerçeklere uymayabilir. Ancak bu durumda bile, milletlerin kendi millî geçmişlerine bakış açılarını ve kendi değerleri hakkında neler duyup düşündüklerini göstermeleri bakımından fevkalâde ehemmiyetlidir. Başka bir ifâde ile, halkın «millet» olustaki rûhunu, ideallerinin istikâmetini masallaştıran târihlerdir.

Bizim milletimizin destanları, diğer milletlerinkine nazaran oldukça gerçekçidir; târihî vâkıalara hayli uygundur. İslâm öncesi ve sonrası destanlarımızın her birinde bu husûsiyetleri tesbît etmek mümkündür. Kaldı ki Türkler, bütün târihlerini bir destan gibi yaşadıkları için, destanları ile târihleri sanki bir bütündür. Onun için de târih ile masal kısmını ayırmayı ve destanları bu gözle tesbît etmeyi hiç düşünmemişlerdir.

Ne ki içinde yaşadığımız buhranlı dönemler, destan devirlerimizi aratır olduğu ve millî mâzimize, kuruluşumuza ruh ve can veren anlayış ve düşünüş tarzımıza karşı derin sevgi ve hasretimizi alabildiğine kamçılacağı için, hem bir tâzelenme, hem de yeni yetişen nesillere o günlerin tavrını gösterip din terbiyesine sağlam malzemeler verebilmek bakımından, dinî edebiyâtımızın destan mahsullerinden ilk örneği, hemen her Türk'ün bildiği bir destanı tekrâr etmek istiyorum. Bu «Satuk Buğra Han Destanı»dır.

«Hz. Muhammed, kanadlı Burak sırtında göklere yükseldiği Mîrac gecesinde gök katlarında eski ve ünlü peygamberleri görmüştü. Bunlar arasında tanıyamadığı bir zâtı Cebrâîl'e göstermiş, onun hangi peygamber olduğunu sormuştu. Cebrâîl:

² Nihad Sâmi Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Târihi, (İst. 1871), C. I, s. 1.

— Bu peygamber değildir. Bu, sizin âhirete intikâlinizden üç asır sonra dünyâyâ inecek bir ruhtur; Türkistan'da sizin dininizi yayacak bu ruh, Abdülkerim Satuk Buğra Han'ın rûhudur, cevâbını vermişti.

Hız Muhammed buna çok sevindi. Yere döndükten sonra hergün, dinini Türk ülkelerine yayacak bu insan için duâlar etti. Dünyâyâ Peygamber zamânında gelip onunla görüşmek saâdetine ermiş arkadaşları (sahâbesi) İslâm nûrunu Türkistan'da yankılandırarak bu mutlu rûhu gözleriyle görmek istediler. Hız Muhammed, onların niyâzlarını kabûl etti, duâ etti.

Hemen başlarında Türk başlıkları bulunan, silâhlı, kırk atlı belirdi. Bunlar, Buğra Han'ın ve arkadaşlarının ruhları idi. Selâm verip yaklaştılar.

(Bu vak'adan üç asır sonra) Satuk Buğra Han, Kâşgar Sultânının oğlu olarak dünyâyâ geldi. Doğduğu gün yer deprenmiş; dağ yamaçlarındaki kaynaklar kaybolmuş; mevsim kış olduğu hâlde bahçeler, çayırar çiçeklerle örtülmüştü. Falcılar bu çocuğun büyüyünce müslüman olacağını söylemişlerdi. Bu sebepten onu öldürmek istediler. Fakat annesi :

— Onu müslüman olduğu zaman öldürünüz! diyerek çocuğunu bu ölümden kurtardı...

Satuk Buğra (Han) oniki yaşında iken, birgün kırk arkadaşıyla birlikte ava çıktı. Kaçan bir tavşan ardından o kadar hızla koştu ki arkadaşlarını gözden kaybetti. O zaman, kaçan tavşanın durduğunu ve ihtiyar bir insan şekline girdiğini derin hayretle gördü. İhtiyar, Buğra'yı yanına oturtarak ona öğütler verdi; ona Hak dinini öğrenmesi teklifinde bulundu; ona Allâh'ı bilmenin saâdetini ve cehennemın gazaplarını anlattı; yakında kendisine Hak dinini öğretecek kimseyi göndereceğini bildirdi.

Satuk Buğra bu ihtiyarın Hızır olduğunu anladı ve müslümanlığı, kendisine bu dini öğretmekle vazîfeli Ebû Nasr Sâmânî'den öğrendi.

Satuk Buğra'nın babası ölmüş, annesini amcası almıştı. Aynı zamanda hükümdar olan amcası Hârun Buğra Han, yeğenini müslümanlıktan geri çevirmek niyetindeydi. Ona bir putperest mâbedi inşâsında bulunmayı emretti. Satuk bu em-

ri, mâbedi câmiye çevirmek duygusuyla kabûl etti. Arkasından amcasını Hak dinine çağırdı. O, kabûl etmeyince Satuk kerâmet gösterdi: Yavaş yavaş yer yarıldı ve amcası yere gömüldü.»

Tan ağarınca Satuk hükümdâr oldu. Türk ülkelerinde İslâmlık onunla birlikte başladı, birlikte hüküm sürdü. Yeni hükümdâr kâfirler için amansız bir düşman oldu. Savaşlarda ağzından ateşler saçarak imansızları yakıyordu. Kılıcını onların üzerine çektiği zaman bu kılıç kırk adım uzuyordu. Doksanaltı yaşına geldiğinde kılıcının korkusu Belh'in öniünden geçen Amuderya boylarına, cenupta Kış Kezek'e, şimâlde Karakurum'a kadar olan yerlerdeki kâfirleri müslüman etmişti. Satuk Buğra Han, bir yıl da Çin'le savaşmış, İslâmlığı Turfan'a kadar yaymıştı. Hastalanmasaydı daha da ileri gidecekti. Fakat yukarıdan aldığı bir dâvetle Kâşgar'a döndü. Şehre girer girmez bu hastalıktan öldü. Artunç'da Meşhed denilen yere gömüldü.

Satuk Buğra Han'ın dört oğlu ve dört de kızı vardı. İkinci kızının adı Alanur'du. Alanur, İsâ'nın annesi Meryem gibi, Cebrâil vasıtasıyla ağzına süzülen bir damla ıslık'dan gebe kaldı. Doğan çocuğun üç asır evvelki İslâm kahramanı Hz. Ali'nin oğlu olduğu anlaşıldı. Çocuğa, Seyyid Ali Arslan Han adı verildi.

Ancak bunu başka türlü söyleyenler de vardır. Derler ki: Alanur, birgün evinin önünde gözlerini kendisine dikmiş bakan bir arslan gördü. Dehşete düştü, alnından inci tanesi terler boşandı ve bayıldı. Her ne olursa olsun doğan çocuk, Ali gibi, Allâh'ın arslanı'ydı. Bu çocuk yedi yaşına geldiği zaman Alanur yine Buğra Han'lar soyundan bir Han'la evlendi. Bu izdivaçtan da Mehmed Arslan, Yusuf Arslan, Kızıl Arslan denilir, üç oğlu doğdu.»³

Milâdi IX. ve X. asırlarda söylendiği anlaşılan Satuk Buğra Han Destanı'nın bundan sonraki kısmında, Satuk Buğra

3 Destan, 135 sahife tutarındaki bir el yazmasından özetlenmiş şekliyle Nihad Sâmî Banarlı (Resimli Türk Edebiyatı Târîhi, C. I, s. 268-269)'dan nakledilmiştir. Destan'ın diğer neşirleri için bakınız: Prof. Dr. Osman Turan, Selçuklular ve İslâmiyet, (İst. 1971), s. 147-187; Dr. Neclâ Pekolcay, İslâmî Türk Edebiyatı (İst. 1967), s. 15-19.

Han'ın soyundan gelen Karahanlıların kâfirlerle uzun zaman devâm eden savaşları anlatılır. Şimdi bu Destan'da, İslâmiyet'in Türkler eliyle yüceltilişinin ve Türklerce benimsenişinin ilk işâretlerini buluruz. Ayrıca daha sonraları meşhur Arap edebiyatçısı el-Câhız'ın «Türklerin Faziletleri» (Fazâilu'l-Etrâk)⁴ adlı eserinde bahsettiği birçok husûsun kaynağı mevcuttur. Mühim olan bir tarafı da şudur: Türkler, savaşla veyâ kılıç zoruyla değil, ilâhî bir tebşirle ve kendi arzûlarıyla müslüman olmuşlardır. Tam bir samîmiyetle müslüman olduktan sonra da, henüz bu dine girmemiş soydaşlarına ve hattâ en yakın akrabalarına dahî kötü gözle bakmışlar ve onları «kâfirler» olarak görmüşlerdir. Kezâ Türklerin Allah yolunda amansız birer mücâhid oldukları ve bu anlayışın, İslâm devri ilk Türk destânından itibâren kesinlikle benimsendiği bütün açıklığı ile görülmektedir. Aynı şekilde Destan'da ve İslâm dönemi târihimizin başlarında rastlanan «Arslan» adı mânidârdır. Onun için, her zaman kahramanlık peşinde olan ve dâimâ destânî bir hayat yaşayan Türklerin, İslâm dünyâsı içinde de, bütün saflığı ile İslâmiyete sarılmış ve kendini bu dine adanmış bir kahramâna, «Allâh'ın Arslanı» sıfatıyla meşhûr Hz. Ali'ye hayranlık duymuş ve adını dâimâ yüceltmiş olmalarını yadırgamamak gerekir. Öte yandan diğer destanlarımızda olduğu gibi, Satuk Buğra Han Destanı'nda da, eski inanışımızdan gelen at, av, mukaddes ışık, kırk arkadaş gibi birçok unsur, hemen İslâm inancıyla birleşivermiştir.

İşte bugün, ister ilâhiyatçı, ister târihçi veyâ edebiyatçı olsun, millî mâzisine sevgi duyan, iman zevkinin neş'esini almış gerçek vatanperver öğretmene düşen iş, her kademedeki insanımıza ve talebemize, dinî edebiyat mahsullerimizin seçilmişlerini, din terbiyesi için gerekli fikirler ve açıklamalarla bütünleyerek intikâl ettirmek olmalıdır. Şunu unutmamalıyız ki, dinî duyguları, öğütlerle ve hattâ bilgilerle değil, târihimizde san'at şâheserleri hâline gelmiş şiir, nesir, hikâye ve destanlarla uyandırmak ve iman aşısını, kuvvetli edebiyat sâhifeleri arasında yapmak, en emin ve geçerli yoldur.

4 Bu eser Ramazan Şeşen tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ve Türk Kültürü yayınları arasında neşrolunmuştur.